

Gondolatok a főiskolai könyvtárakról

CSOBOTH Attila

Az elmúlt két esztendőben jó néhány - csak látszólag formális - változás történt a magyar felsőoktatásban. Kilenc mezőgazdasági jellegű felsőfoku technikum főiskolai rangot kapott és egyuttal közülük hét kari besorolást a szakmailag és területileg illetékes egyetemekhez. Hasonló változás, illetve beolvasztás történt hét műszaki-közgazdasági felsőfoku intézménnyel. A termelési szakemberképzés bázisai (jobb fogalom híján nevezem így a műszaki, közgazdasági, mezőgazdasági főiskolákat) tehát átalakulóban vannak. Állandósult, szervezetenként tisztább képet mutatnak a pedagógusképző intézmények - eltekintve most az új épületbe költözött Nyiregyházi Tanárképző (egyébként kézenfekvő) funkcióbővülésétől. A cikk írásának pillanatában 45 főiskolai jellegű intézményt tart számon a statisztika (ugyancsak figyelmen kívül hagytam az egyes főiskolák kihelyezett tagozatait, annál inkább, mert számuk és működési helyük szinte állandóan változik).

A felsőoktatási kérdés homloktérbe kerülése a párt és a kormány 1965. évi állásfoglalásaiból következett, amelyek körvonalozták az ország korszerű szakemberstruktúráját, hozzáigazítva azt a népgazdaság intenzív fejlesztési igényeihez, az objektív szükségletek eddiginél pontosabb kielégítésének feladataihoz. Természetes, hogy a felsőfoku képzésben bekövetkezett (és bekövetkező) változások részben a népgazdaság korszerű szakemberstruktúrájához illeszkednek, részben elő is segítik annak korszerűsítését. A szükséges átalakítások időszerűvé tették a főiskolai képzés korszerűsítését, a felsőoktatási intézmények profiltisztítását, az egyetemi és a főiskolai oktatás kapcsolatrendszerének továbbfejlesztését.

A főiskolák szervezésével, működtetésével kapcsolatos feladatok különös élességgel hozták felszínre az oktatással, neveléssel összefüggő módszertani problémákat.

Nyilvánvaló lett, hogy a tudományos-technikai forradalom eredményeként felgyülemlett óriási mennyiségű informatív anyagot az oktatás "hagyományos" módszereivel képtelenség feldolgozni, átörökíteni. Tőlünk keletre és nyugatra egyaránt kísérleteznek új, az eddigieknél intenzívebb módszerekkel. Hazánkban is kezd teret hódítani az oktatás gépesítése, az audiovizuális technika, a programozott tanulás (a Kandó Kálmán Villamosipari

Műszaki Főiskola pl. két számítógépet is üzemeltet kizárólag oktatásra és kutatásra). Csakhogy a felsorolt területeken még a kezdeti lépéseknél tartanak (az előbbi példánál maradva: a Kandó Kálmán Műszaki Főiskolán kívül még hat - elsősorban műszaki, közgazdasági jellegű - főiskola, illetve főiskolai kar üzemeltet vagy kíván üzemeltetni számítógépet). Az ok feltételezhetően nemcsak az anyagi nehézségekben keresendő. Ugy tűnik, nehéz elmozdulni a lexikális adatokra épülő, ún. "egykönyves" képzés álláspontjáról. Ez utóbbit nyomósabb tényezőnek tartom annak magyarázatára, hogy a könyvtár, mint a korszerű dokumentációs rendszer egyik bázisa, mindeddig nem kapott megfelelő helyet, szerepet a főiskolai - általában az iskolai - munkában.

Marx György, az ismert fizikus, Jövönk az Univerzum c. könyvében Szent-Györgyi Albertet idézi: "Sokak szerint a... könyvek arra valók, hogy tartalmukat fejünkbe gyömöszöljük. Azt hiszem, ennek inkább ellenkezője igaz. A könyvek azért vannak, hogy a tudást bennük tartsuk, míg fejünket valami okosabbra használjuk". Az a gyanum, hogy itt és most inkább az ellenkezőjét tapasztalhatjuk. Az alább következő adatokra támaszkodva megkockázatom a kijelentést: a főiskolák mostohagyerekként kezelik könyvtáraikat, olyannyira, hogy az adott helyzetben a magyar könyvtárügy legsürgetőbb feladatai közé tartozik a főiskolai könyvtárak státusának rendezése.

Valódi és vélt mentség, magyarázat akad szép számmal. Az említett anyagi nehézségek mellett - legalábbis a közeli multig - nehezítette a helyzetet a főiskolák megítélése körüli bizonytalanság; nevezetesen olyan kétségek, hogy a főiskolák vajon a középszintű oktatást meghosszabbító szerepet vagy az egyetemi képzést segítő, a felsőfoku szakemberképzés gondjaiból magukra vállaló funkciót kapjanak. Bonyolította a problémát a helyes döntés végrehajtásának elhúzódása - amellett, hogy az átszervezésből adódó természetesen gondok (magas képzettségű oktatói személyzet biztosítása, megnövekedett helyigények stb.) amúgy is késleltetik a folyamat egészséges ritmusának kialakulását.

Kézenfekvőnek tűnhet, hogy ilyen körülmények között nem az intézményi könyvtárak fejlesztése az első és legfontosabb feladat. Ámde a könyvtárra mint eszközre (a szakirodalom használatára felkészítő, a szakmai lépéstartásra, a kutatásra, a permanens tanulásra ösztönző, a képzést, a nevelést direkt és indirekt módon segítő eszközre) feltétlenül szükség van. Létesítése, fenntartása - mégoly súlyos körülmények mellett is - nem szorulhat a főiskolai tevékenység perifériájára. Márpedig az említett 45 főiskolai jellegű intézmény könyvtárának pillanatnyi állapota nem tanuskodik meggyőzően ennek az ellenkezőjéről.

A 18 pedagógusképző (óvónő-, tanító- és tanárképző) intézmény, a 11 mezőgazdasági és a 16 műszaki, illetve közgazdasági főiskola könyvtárának mindegyike dokumentálja a fenti megállapítást - kivéve a nyiregyházi tanárképzőét.

A nem egyetemi rangú felsőoktatási intézmények helyzetének felderítését célozta az a felmérés, amelyet a Könyvtártudományi és Módszertani Központ végzett a Művelődésügyi Minisztérium felkérésére. A felmérés anyagának feldolgozása már befejeződött; ismertetését Cholnoky Győző cikke tartalmazza. E helyen röviden helyzetképet próbálok adni a főiskolai jellegű intézmények könyvtáiról.

Sulyos a helyhiány. 84 négyzetméteren nem lehet tárolni 15 000 kötetet és olvasóteremhez juttatni 2160 hallgatót, oktatót (lásd a budapesti Pénzügyi és Számviteli Főiskolát). De még 660 négyzetméteren sem lehet tárolni 119 000 kötet könyvet és olvasóterembe ültetni 2660 hallgatót (Pécs, Tanárképző Főiskola). Az előbbi nagyjából a minimum (bár néhány kisebb mezőgazdasági főiskolában és többtagozatu műszaki főiskolában még gyengébb mutatókkal is találkozhatunk), az utóbbi pedig a maximum a főiskolai könyvtárak alapterületi ellátottságát illetően. (Ezek 1971., ill. 1972. évi adatok, amint az alább következők is.) A többiek a legalsó és a legfelső érték között ingadoznak, zömükben az előbbihez közelítve.

Semmivel sem kisebbek a személyzettel, főként a szakképzett könyvtári munkaerővel kapcsolatos gondok. A 16 műszaki és közgazdasági főiskola könyvtárából mintának vettem nyolcat. A kiemelt könyvtárak összesen 25 dolgozót foglalkoztatnak, átlagban tehát hármat! Az összes dolgozók 60 %-a középfoku, 30 %-a alapfoku és csak 10 %-a felsőfoku végzettségű. Még szomorubb a kép a mezőgazdasági könyvtáraknál. A tizenegyből szintén nyolcas mintát véve az összes dolgozók száma 11, átlag: 1,3! Az összes foglalkoztatottból kb. 25-25 %-os arányban részesednek a felső-, a közép-, az alapfoku képzettségűek és a szakképzés nélküliek! Látszólag elűt a többiektől a pedagógusképző intézmények könyvtárossal való ellátottsága, kivált a tanárképzőké (lám, a régebbi intézményekben lassan polgárjogot nyernek a könyvtárak): a négy könyvtár - a legnagyobb nyiregyházi kivételével - összesen 28 dolgozót alkalmaz, átlagban tehát hetet. De: az összes dolgozó 43 %-a szakképzettség nélküli (nyilván az alacsony fizetésből adódó fluktuáció miatt is)! Halványabbak az óvónő- és tanítóképzők könyvtári mutatói: a 14 intézmény (beleértve a Mozgássérültek Nevelőképző és Nevelőintézetét is) összesen 35, átlagban tehát 2,5 könyvtári dolgozót foglalkoztat, ezeknek "csak" 30 %-a szakképzettség nélküli!

Összehasonlítási alapul még néhány átlagot: hazánkban 1971-ben, lekerekítve, 38 000 főiskolás diák tanult, az intézmények hallgatói átlaga tehát 840 (ezen belül a négy tanárképzőé - Nyiregyháza nélkül - 1880). A legjobb esetben is 7:1880 az arány, azaz minden könyvtárosnak 270 hallgatót kellene ellátnia, ismétlem: csak hallgatót. Ez képtelenség!

Sajnos, hasonlóan rosszak az állománygyarapítási adatok. Az Ybl Miklós Építőipari Műszaki Főiskola budapesti Építőipari Kara (az elmúlt tanévben még önálló felsőfoku technikum) mindössze 50 000 Ft-ot költ dokumentumok beszerzésére. Ez az összeg (a hazai műszaki szakkönyvek mérsékeltén számított átlagárával kalkulálva) kb. 710 kötet könyv beszerzését teszi lehetővé. A relative jobban ellátott pedagógusképző intézmények könyvtárai

összesen 1 504 000 forintot költöttek gyarapításra, ami - ha a szépirodalmi művek átlagárát is beleszámítom - kb. 1460 cím megvásárlására elegendő. Ugyanakkor kiadóink csak könyvből 5536 címet jelentettek meg (ezen belül a tudományos, ismeretterjesztő és szakmai irodalom aránya 32 %). Tessék végiggondolni: hogyan lehet ilyen összegből frissen tartani az állományt (még akkor is, ha számolunk a második és többszöri kiadásokkal!), beszerezni a szükséges többes példányokat, az egyéb dokumentumfajtákat, támogatni az oktatást, a kutatómunkát, válogatni a nemzetközi szakirodalomból, folyóiratokat rendelni stb.?! Talán mégsem járok messze az igazságtól, ha a bajok forrását a helytelen szemléletben keresem, hiszen az állománygyarapításra fordítható összegek a főiskolák kiadásainak alig 1 %-át adják.

A megoldás, a kibontakozás egyik lehetőségét - legalábbis működési feltételeit illetően - talán a Nyiregyházi Tanárképző Főiskola új könyvtára jelezheti. A főhatóság és a fenntartó összefogásából kialakított és szeptemberben felavatott könyvtár közel 1700 négyzetméteren, 25 dolgozóval, 120 000 dokumentummal, napi 13 órán keresztül áll a potenciális használók rendelkezésére. Ez esetben maguk a számok, a többiekéhez viszonyított arányaik is sokat jelentenek. Pontosabban: a legtöbbet - a szemlélet változását, a főiskolai könyvtárügy problémáinak megoldási tendenciáját, végső soron fejlődésének biztosítékát.

Adatok a főiskolai könyvtárak helyzetéről

CHOLNOKY Győző

A felsőoktatási rendszer valódi korszerűsítése elképzelhetetlen jól felszerelt könyvtárak nélkül. Ez a követelmény nemcsak az irodalomhasználat terén már hagyományokkal rendelkező egyetemi (főképp tudományegyetemi) könyvtárakra értendő, de legalább ilyen sulyal a felsőfoku technikumokból, szakiskolákból főiskolai rangra emelkedett intézmények könyvtáraitra is. A képzéssel, kutatással való kölcsönhatásában ugyanis ezeknél az intézményeknél igen jelentős szerepe van a könyvtár aktivitásának, hiszen az oktatók folyamatos továbbképzésének elősegítése az ujonnan létesített főiskolákban a könyvtáros szempontjából nem csekély feladat (az oktatók többsége néhány éve még - bár helyileg ugyanott - alacsonyabb szinten tanított).

A tények (ti. a felmérés adatai) egyértelműen azt mutatják, hogy a főiskolai könyvtárak többsége alkalmatlan funkcióinak betöltésére, az oktatás,